

УДК 373.2.091.33:78

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-476-488](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-476-488)

Гужанова Тетяна Сергіївна доцент кандидат філологічних наук, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, тел. (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0003-2666-8554>.

Панченко Єлизавета Сергіївна асистент кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, тел. (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0009-0003-8470-2068>.

ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті розглянуто сутність поняття «сенсорно-пізнавальна компетентність», охарактеризовано її структуру та етапи формування. Враховуючи вимоги Базового компонента дошкільної освіти, формування сенсорно-пізнавальної компетентності є однією з ключових умов всебічного розвитку особистості дитини.

Для формування зазначеної компетентності використовуються різні види діяльності, серед яких важливе місце посідає музична. Зазначається, що саме в цьому віковому періоді активно розвиваються органи чуття, увага, сприймання, пам'ять, уява та мислення, тому музичне мистецтво є потужним стимулом для розвитку сенсорної сфери. Автори підкреслюють важливість створення предметно-розвивального середовища, яке включає доступ до різних музичних інструментів, активне слухання, ритмічні вправи, співи та елементи музично-рухової творчості. Залучення дітей до музичної діяльності сприяє активізації всіх каналів сприймання, розвитку здатності розрізняти звуки, тембри, ритми, що формує вміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати сенсорну інформацію.

У межах дослідження представлено авторську експериментальну програму «Музичні барви пізнання», спрямовану на інтеграцію музичного мистецтва в процес сенсорно-пізнавального розвитку дітей. Результати експерименту після впровадження програми підтверджують позитивну динаміку в рівнях сформованості сенсорно-пізнавальної компетентності серед дітей старшого дошкільного віку.

Автори звертають увагу на те, що музичне мистецтво є потужним педагогічним засобом, який сприяє всебічному розвитку дітей, зокрема сенсорно-пізнавальної компетентності. Музичне мистецтво дозволяє поєднати

різні види діяльності, стимулюючи роботу всіх аналізаторів одночасно. Використання музики в освітньому процесі не лише покращує сприйняття звукового середовища, а й сприяє гармонійному психофізичному розвитку дошкільників, формуючи в них здатність до пізнання, творчості та самовираження.

Ключові слова: сенсорно-пізнавальна компетентність, діти старшого дошкільного віку, засоби музичного мистецтва.

Guzhanova Tetyana Serhiyivna candidate of philological sciences, associate professor, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, tel.: (042) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0003-2666-8554>

Panchenko Elizaveta Serhiivna assistant Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool and Inclusive Education, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, tel.: (042) 43-14-17, <https://orcid.org/0009-0003-8470-2068>.

FORMATION OF SENSORY AND COGNITIVE COMPETENCE IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF MUSICAL ART

Abstract. The article considers the essence of the concept of “sensory and cognitive competence”, characterizes its structure and stages of formation. Taking into account the requirements of the Basic Component of Preschool Education, the formation of sensory and cognitive competence is one of the key conditions for the comprehensive development of a child's personality.

To form this competence, various types of activities are used, among which an important place is occupied by music. It is noted that it is in this age period that the senses, attention, perception, memory, imagination and thinking are actively developing, so musical art is a powerful stimulus for the development of the sensory sphere. The authors emphasize the importance of creating a subject-developmental environment that includes access to various musical instruments, active listening, rhythmic exercises, singing, and elements of musical and movement creativity. Involving children in musical activities helps to activate all channels of perception, develop the ability to distinguish sounds, timbres, rhythms, which forms the ability to analyze, compare and generalize sensory information.

The study presents the author's experimental program “Musical Colors of Cognition” aimed at integrating musical art into the process of sensory and cognitive development of children. The results of the experiment after the implementation of the program confirm the positive dynamics in the levels of sensory and cognitive competence among senior preschool children.

The authors draw attention to the fact that musical art is a powerful pedagogical tool

Keywords: sensory and cognitive competence, children of senior preschool age, means of musical art.

Постановка проблеми. Дошкільний вік є фундаментальним етапом у становленні особистості дитини, оскільки саме в цей період відбувається формування базових навичок та ключових компетентностей, що визначають подальше зростання дитини. Особливу роль у цьому процесі відіграє формування сенсорно-пізнавальної компетентності. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, сенсорно-пізнавальна компетентність розглядається як фундамент для становлення ключових навичок дитини. Саме тому всі комплексні освітні програми для дошкільників в Україні включають завдання, спрямовані на активне формування сенсорно-пізнавальної сфери.

Сенсорно-пізнавальна компетентність дошкільника проявляється у його дослідницькій активності, прагненні пізнавати світ, розвиненій спостережливості та креативному мисленні. Вона передбачає сформовані уявлення про сенсорні еталони (колір, форма, розмір, звук, запах, текстура), здатність орієнтуватися у просторі та часі, а також уміння здійснювати узагальнення, порівняння, класифікацію та аналіз отриманої інформації. Сенсорний досвід відіграє ключову роль у пізнавальному розвитку старшого дошкільника, що підтверджується значенням сенсорного виховання.

У старшому дошкільному віці важливо створити умови для розвитку сенсорної компетентності, які сприятимуть формуванню когнітивних процесів, збагаченню емоційної сфери та розвитку творчих здібностей.

Ми вважаємо, що одним із ефективних засобів сенсорного розвитку є музичне мистецтво. Музична діяльність дозволяє дитині не лише сприймати звуки та ритми, а й розрізняти тембри, висоту та динаміку звуків, що формує сенсорну чутливість. Крім того, музика позитивно впливає на емоційний стан дитини, розвиває уяву, пам'ять і увагу, сприяє формуванню навичок комунікації та соціалізації. Саме тому дослідження впливу засобів музичного мистецтва на формування сенсорно-пізнавальної компетентності є важливим для сучасної теорії та практики дошкільної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські педагоги та психологи активно працюють над дослідженням формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей дошкільного віку. Цьому питанню присвячені публікації Н. Голоти, Я. Євченко, М. Машовець, Г. Пірунової, Т. Пономаренко та інших.

Використання музично-рухових ігор у сенсорному розвитку дошкільників детально досліджували О. Левченко. та О. Сидоренко. У їхніх працях підкреслюється значення ритмічних вправ, вокалотерапії та гри на музичних інструментах для розвитку слухового й тактильного сприйняття дітей старшого дошкільного віку. Зв'язок художньо-естетичного розвитку із сенсорним вихованням аналізували Н. Гавриш. та І. Колесник, які наголошують, що музика в поєднанні з образотворчим мистецтвом сприяє формуванню цілісного сенсорного сприйняття світу у дітей. Сенсорне виховання в контексті інтегрованого навчання є центральною темою досліджень В. Павленко та

Т. Кравченко., які акцентують увагу на використанні народної музики та інструментальних ігор для розвитку слухового й тактильного аналізаторів у дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті – дослідження впливу засобів музичного мистецтва на формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У Базовому компоненті дошкільної освіти сенсорно-пізнавальна компетентність визначається як здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної та дослідницької діяльності [1, с. 10]. Формування у дитини дошкільного віку первинних уявлень про властивості та взаємозв'язки об'єктів навколишнього світу (форма, колір, розмір, матеріал тощо) є одним із ключових завдань когнітивного розвитку. Саме тому сенсорно-пізнавальна компетентність розглядається як важливий компонент підготовки дошкільника до подальшого навчання. Вона формується не лише стихійно під час взаємодії дитини з навколишнім середовищем, але й цілеспрямовано в освітньому процесі за активної участі педагога. Добре розвинена сенсорна система є основою для правильного розвитку когнітивних і соціальних функцій. Сенсорна система починає свій розвиток вже у внутрішньоутробному періоді, коли наші органи чуття розвиваються [4, с. 228].

Зміст сенсорного виховання відповідно до вікових особливостей дітей чітко представлений у сучасних комплексних освітніх програмах для закладів дошкільної освіти, таких як «Українське дошкілля» [2], «Дитина» [3] та «Впевнений старт» [5]. У цих програмах зазначено, що збагачення сенсорного досвіду розпочинається з перших років життя, коли дитину навчають досліджувати предмети, звертаючи увагу на їхній колір, форму та розмір. Надалі дітей поступово вчать порівнювати, групувати та узагальнювати сенсорні властивості об'єктів.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури можемо визначити, що формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку проходить через кілька ключових етапів, які поступово розвивають їхнє сприйняття та здатність аналізувати навколишній світ. Під час першого етапу відбувається усвідомлення сенсорних характеристик предметів. Дитина знайомиться з основними властивостями об'єктів, такими як колір, форма, розмір і текстура. Вона навчається розрізняти предмети за цими ознаками, звертаючи увагу на їхні особливості. Наприклад, під час ігор з різнокольоровими блоками або м'якими та твердими предметами дитина починає розуміти відмінності між ними, вчиться їх розпізнавати й групувати.

Наступний етап передбачає формування стійких сенсорних еталонів. Дитина засвоює певні стандартні уявлення про кольори, геометричні фігури, звукові характеристики та інші властивості навколишніх предметів. Вона починає розрізняти основні кольори, їхні відтінки, запам'ятовує характерні

риси геометричних форм, відчуття текстур на дотик, а також знайомиться з тембрами звуків. Цей процес відбувається через різні дидактичні ігри, вправи та практичну діяльність. Наприклад, під час гри з картками із зображеннями геометричних фігур або під час музичних занять, де діти слухають і впізнають різні музичні інструменти.

Третій етап розвитку сенсорно-пізнавальної компетентності передбачає формування навичок аналізу та порівняння. Діти починають не лише впізнавати властивості предметів, а й знаходити між ними подібні та відмінні ознаки. Вони можуть порівнювати два відтінки одного кольору, аналізувати різні текстури на дотик або визначати, який звук є вищим чи нижчим. Для закріплення цих навичок використовуються ігри на порівняння, наприклад, завдання знайти два однакові предмети серед кількох подібних або визначи, яка мелодія звучала голосніше.

Завершальним етапом є використання сенсорних знань у практичній діяльності. На цьому рівні діти починають активно застосовувати набуті сенсорні навички у грі, малюванні, ліпленні, конструюванні та інших видах діяльності. Вони впевнено комбінують кольори у своїх малюнках, добирають відповідні матеріали для створення виробів, підбирають ритм у музичних вправах. Це свідчить про успішну інтеграцію сенсорних навичок у їхнє повсякденне життя та творчість. Таким чином, формування сенсорно-пізнавальної компетентності проходить послідовно, від початкового ознайомлення з характеристиками предметів до їхнього свідомого використання у різних видах діяльності.

За результатами досліджень Н. Шевченко [6], важливою умовою успішного сенсорного розвитку дітей дошкільного віку є комплексний підхід, що передбачає активне залучення всіх аналізаторних систем дитини, зокрема зорової, слухової, тактильної, нюхової та смакової. Сенсорний розвиток відбувається ефективніше, коли дитина отримує різнобічні стимули та взаємодіє з предметами, використовуючи декілька сенсорних каналів одночасно. Саме тому вихователі застосовують спеціальні вправи та ігри, які сприяють комплексному розвитку сенсорних здібностей дітей.

Під час формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку вихователі використовують різноманітні методи. Одним із методів сенсорного виховання є обстеження предметів, який дозволяє дитині детально ознайомитися з формою, кольором, розміром та іншими характеристиками об'єкта. Діти вчаться розрізняти предмети не лише за допомогою зору, а й через тактильне сприйняття, обмацуючи поверхню, відчуваючи структуру матеріалу та вагу. До цього методу також можна включити слухове сприйняття, коли діти досліджують предмети на слух, стукаючи по ним або звертаючи увагу на звуки, які вони видають при русі.

Метод порівняння відіграє важливу роль у розвитку аналітичних навичок дитини. У процесі гри чи виконання вправ діти навчаються співвід-

носити предмети за їхніми сенсорними властивостями, порівнюючи їх за кольором, формою, розміром або текстурою. Наприклад, дітям можуть запропонувати знайти серед декількох предметів той, який найбільше схожий на заданий зразок, або визначити відмінності між двома схожими об'єктами.

Ще одним ефективним методом є групування та класифікація, які передбачають сортування предметів за певними характеристиками, такими як колір, форма, розмір чи матеріал. Виконуючи такі завдання, діти розвивають навички аналізу, логічного мислення та вчаться впорядковувати інформацію. Наприклад, вони можуть розкласти фігури за кольорами або класифікувати предмети за типами матеріалів, з яких вони виготовлені.

Сенсорні ігри також є важливим інструментом у процесі формування сенсорно-пізнавальної компетентності. Вони спрямовані на розвиток здатності розпізнавати предмети на дотик, розрізняти запахи, смаки та звуки. Такі ігри можуть включати завдання, де діти мають із заплющеними очима впізнати об'єкт за його текстурою або визначити, який запах має певний продукт. Це допомагає їм розширювати свій сенсорний досвід та навчитися орієнтуватися у світі за допомогою різних аналізаторів.

Окремо варто виділити інтеграцію музики як засобу розвитку сенсорного сприйняття. Музичні ігри допомагають дітям розвивати слухове та ритмічне сприйняття, відчуття темпу, динаміки та емоційного забарвлення музичних творів. Наприклад, діти можуть слухати короткі мелодії та повторювати ритмічні малюнки за допомогою хлопків, тупотіння або гри на простих музичних інструментах. Такі вправи сприяють розвитку не лише слуху, а й координації рухів, уваги та пам'яті.

Загалом, сенсорне виховання дітей дошкільного віку базується на комплексному підході, що поєднує різні методи та прийоми. Завдяки цьому діти отримують всебічний сенсорний досвід, який сприяє їхньому гармонійному розвитку, підготовці до навчання в школі та адаптації у соціальному середовищі.

У старшому дошкільному віці сенсорно-пізнавальна компетентність набуває більш усвідомленого та цілеспрямованого характеру. Діти вже не просто знайомляться з основними характеристиками предметів і явищ, а починають активно застосовувати набуті знання для аналізу навколишнього середовища, класифікації об'єктів, розрізнення деталей та встановлення зв'язків між різними сенсорними враженнями. Вони вчаться не лише сприймати сенсорну інформацію, а й інтерпретувати її, що допомагає їм орієнтуватися у світі та взаємодіяти з іншими людьми.

Значну роль у розвитку сенсорно-пізнавальної компетентності дітей цього віку відіграють спеціальні вправи та завдання, спрямовані на формування вміння правильно називати кольори, геометричні фігури, форми предметів. Діти освоюють не лише базові поняття, а й розширюють свої знання, наприклад, навчаючись розрізняти відтінки кольорів та комбінувати їх

у різних контекстах. Важливим елементом є формування просторових уявлень, що дозволяє дітям орієнтуватися у навколишньому просторі та правильно визначати розташування предметів щодо себе та інших об'єктів. Вони вчаться розуміти поняття «ліворуч», «праворуч», «зверху», «знизу», що є необхідним для їхньої майбутньої навчальної діяльності, зокрема для читання, письма та розв'язання математичних задач.

У цей період діти також починають звертати більше уваги на деталі предметів, аналізувати їхні властивості та робити висновки на основі сенсорного досвіду. Вони вчаться помічати не лише загальні особливості об'єктів, а й дрібні деталі, які можуть мати значення для їхнього функціонального використання. Це сприяє розвитку уважності та здатності до диференціації, що необхідно для подальшого навчання та розв'язання більш складних когнітивних завдань.

Розвиток слухового сприйняття є ще одним важливим аспектом сенсорно-пізнавальної компетентності в цьому віці. Діти починають чітко розрізняти різні звуки, що сприяє розвитку мовлення та музичного слуху. Вони навчаються ідентифікувати тембр голосів, розпізнавати природні звуки та розрізняти тонкощі інтонації. Це має значення не лише для розвитку мовлення, а й для комунікації загалом, оскільки здатність сприймати та інтерпретувати звукові сигнали допомагає дитині краще розуміти інших людей.

У старшій групі рівень складності сенсорних завдань поступово зростає, що відповідає віковим особливостям дітей та їхньому рівню розвитку. Вихователі акцентують увагу на вдосконаленні координації рухів, що важливо для розвитку моторики, письма та фізичної активності. Одночасно розвивається зорова та слухова пам'ять, яка є ключовою для ефективного навчання. Діти вчаться утримувати в пам'яті візуальні образи, порівнювати їх, знаходити подібності та відмінності, що допомагає їм розвивати аналітичні здібності та логічне мислення.

Окрему увагу приділяють розвитку дрібної моторики, оскільки вона має безпосередній вплив на формування навичок письма та малювання. Використовуються різноманітні вправи, такі як ліплення, складання мозаїк, нанизування намистин, робота з пазлами, що сприяє зміцненню м'язів пальців та підготовці руки до письмової діяльності. Дрібна моторика також пов'язана з розвитком мовлення, адже активні рухи пальців стимулюють роботу мовленнєвого центру в головному мозку.

Музичне мистецтво розглядається як один із найефективніших інструментів для розвитку сенсорно-пізнавальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Музика з давніх часів займала значне місце в житті людини. Вона не лише впливала на емоції, а й сприяла інтелектуальному розвитку, підвищенню сенсорної чутливості та вдосконаленню слухового сприйняття. Музика має унікальний вплив на дитину, активізуючи не лише

слух, а й інші аналізатори — тактильний та кінестетичний. Завдяки своїй емоційності та структурованості, музика стимулює пізнавальну активність, розвиває сприйняття, пам'ять, увагу мислення. Музика впливає на сенсорний розвиток дітей у кількох напрямках:

Розвиток слухового сприйняття — діти навчаються розрізняти звуки за висотою, силою, тембром і тривалістю. Це допомагає їм краще сприймати навколишній світ, розвиває музичний слух та увагу до деталей у звуках природи та мовленні. Особливо ефективним є використання контрастних музичних фрагментів, які дозволяють дитині навчитися диференціювати звукові характеристики.

Формування ритмічного слуху — регулярне знайомство з ритмічними малюнками сприяє розвитку координації рухів, допомагає дітям краще орієнтуватися в часі та розвиває відчуття темпу. Музично-ритмічні ігри, такі як повторення ритмічного малюнка через хлопки або гру на ударних інструментах, сприяють формуванню моторики, синхронізації рухів і слухової пам'яті.

Розвиток зорово-слухових асоціацій — поєднання музичних творів із візуальними образами (кольорами, формами, рухами) сприяє формуванню сенсорних еталонів. Наприклад, висока нота може асоціюватися з яскравим кольором, а низька — з темним відтінком. Такі вправи розвивають уяву, абстрактне мислення та художнє сприйняття дитини.

Удосконалення тактильного сприйняття — гра на музичних інструментах, зокрема ударних, струнних та клавішних, сприяє розвитку дрібної моторики та чутливості рук. Завдяки контакту з різними поверхнями й матеріалами (дерево, метал, пластик, тканина) дитина вчиться розрізняти текстури та реагувати на їхні особливості.

Розвиток емоційного інтелекту — музика допомагає дітям навчитися розпізнавати й виражати емоції через звуки, темп і динаміку мелодій. Використання різних музичних жанрів дозволяє формувати емоційну чутливість і сприяє розвитку емпатії.

Чим раніше дитина починає взаємодіяти з музикою, тим краще розвивається її слухова пам'ять, координація рухів і здатність до розрізнення звукових характеристик. Відповідно, використання музики в освітньому процесі сприяє активному сенсорному розвитку дошкільників. Музика не лише покращує когнітивні здібності дошкільників, а й сприяє загальному емоційному благополуччю.

Музично-дидактичні ігри відіграють важливу роль у розвитку сенсорно-пізнавальної компетентності дошкільників. Завдяки цьому методу діти у доступній, ігровій формі знайомляться з основами музичного мистецтва, розвивають здатність сприймати та розрізняти звукові характеристики, вдосконалюють слухове, зорове та тактильне сприйняття. Такі ігри сприяють формуванню уявлення про музику як цілісне явище, допомагають усвідомити

її емоційний зміст і взаємозв'язок із навколишнім світом. Музично-дидактичні ігри розширюють межі сенсорного досвіду дітей, навчаючи їх розрізняти характер музичних творів. Під час виконання завдань дошкільники знайомляться з поняттями «весела» або «сумна» мелодія, вчаться асоціювати музику з певними емоціями.

Розвиток музичного слуху та уяви є ще одним важливим аспектом використання музично-дидактичних ігор у навчальному процесі. Завдяки іграм такого типу діти розвивають вміння диференціювати звуки, порівнювати їх, асоціювати з різними образами. Наприклад, у грі «Вгадай інструмент» дошкільники слухають звуки різних музичних інструментів та намагаються визначити, який саме інструмент звучить. Подібні вправи сприяють удосконаленню слухової уваги, здатності розрізняти тембри, а також знайомлять дітей із різноманітністю музичних інструментів. Інша гра – «Підбери музику до казки» – допомагає дітям пов'язати музичні твори з певними сюжетами та персонажами. Завдяки таким вправам розвивається творче мислення, а також формується вміння сприймати музику не лише через слух, а й через образи та асоціації.

Одним із важливих компонентів сенсорного розвитку є здатність дітей сприймати засоби музичної виразності. Музично-дидактичні ігри сприяють розумінню ритму, темпу, динаміки та тембру. Наприклад, у грі «Ритмічний ланцюжок» діти повторюють певні ритмічні малюнки, відтворюючи їх хлопками, тупотінням або грою на музичних інструментах. Це допомагає розвивати ритмічне чуття, здатність утримувати і відтворювати заданий темп. Інша цікава гра – «Музичний світлофор» – передбачає зміну рухів залежно від характеру музичного супроводу. Діти вчаться швидко реагувати на зміни динаміки та темпу, що сприяє розвитку слухової гнучкості та сенсомоторної координації.

Педагогічна практика доводить, що систематичне використання музично-дидактичних ігор позитивно впливає на розвиток слухового аналізатора, формує емоційну чутливість, розвиває музичну пам'ять і загальну сенсорно-пізнавальну компетентність дітей. Через музику діти вчаться сприймати світ різноманітно, розрізняти звукові характеристики, формувати власні асоціації та виражати емоції через рух, голос і гру на музичних інструментах. Використання музично-дидактичних ігор у навчанні дошкільників створює сприятливі умови для гармонійного розвитку та закладає основу для подальшого оволодіння музичними та художніми навичками.

Завдяки комплексному підходу, що поєднує музику, гру та активну взаємодію з оточенням, дошкільники не лише засвоюють базові сенсорні навички, а й навчаються ефективно використовувати їх у повсякденному житті. Формування сенсорно-пізнавальної компетентності через музичне мистецтво створює міцну основу для подальшого навчання, розвитку креативного мислення та емоційної стійкості. Крім того, музичне мистецтво

сприяє соціалізації дітей, оскільки спільне виконання пісень, музичних вправ та танців розвиває навички взаємодії, сприяє встановленню емоційних контактів та виховує відчуття спільності.

Для перевірки ефективності використання засобів музичного мистецтва під час формування сенсорно-пізнавальної компетентності нами було проведено експериментальне дослідження на базі Ліщинського закладу дошкільної освіти «Ластівка», в якому взяло участь 23 дитини старшого дошкільного віку. Для діагностики були обрані наступні критерії: когнітивний (знання про властивості об'єктів (колір, форма, розмір, текстура тощо); уміння класифікувати, порівнювати, групувати предмети за сенсорними ознаками; орієнтація в просторі та часі), поведінковий (активне використання сенсорного досвіду у грі, навчанні, побуті; прояв ініціативності під час пізнавальної діяльності; самостійне розв'язання сенсорно-пізнавальних завдань), емоційно-ціннісний (інтерес до нової інформації; емоційне задоволення від відкриттів та взаємодії з предметним світом; позитивне ставлення до пізнання та сенсорної діяльності). Відповідно до визначених критеріїв та показників ми здійснили підбір доцільних методик діагностування рівня сформованості сенсорно-пізнавальної компетентності.

На підставі узагальнених результатів дослідження рівня сформованості сенсорно-пізнавальної компетентності ми з'ясували, що високий рівень мають 7 дітей (30,4 %), середній — 9 дітей (39,1 %), низький — 7 дітей (30,4 %). З огляду на зазначені результати дослідження, ми виявили, що у більшості дітей старшої групи сенсорно-пізнавальна компетентність сформована недостатньо. Для покращення отриманих результатів було розроблено авторську експериментальну програму «Музичні барви пізнання», яка складається з музичних занять, музичних імпровізацій та ігор.

Сенсорно-музичні заняття варто проводити у спокійній та комфортній атмосфері, використовуючи спеціально облаштовані зони, які сприяють концентрації уваги дітей. Доцільно застосовувати різноманітні сенсорні матеріали, включаючи музичні інструменти, тканини різної фактури та світлові ефекти для стимуляції зорового сприйняття. Інтеграція музики в повсякденну діяльність, зокрема у формі ритмічних вправ та музичного супроводу до ігор і побутових моментів, допомагає урізноманітнити освітній процес і зробити його більш природним для дитини. Заняття варто починати зі створення відповідної атмосфери, наприклад, спокійної музики, яка допоможе дітям налаштуватися на роботу. Під час занять слід чергувати активні та пасивні форми роботи, щоб уникнути перевантаження та втрати інтересу. Наприклад, після слухання музичного твору можна запропонувати дітям виконати ритмічні вправи або намалювати малюнки, надихнувшись музично композицією.

В рамках програми було створено музичне розвивальне середовище, яке містило прості музичні інструменти (барабани, маракаси, дзвіночки, метало-

фони), які діти використовували під час музичних занять та ігор. Для розвитку слухового сприйняття під час занять використовувалися твори класичної, народної та дитячої музики. Після прослуховування різних музичних жанрів відбувалося обговорення характеру, темпу та емоційного настрою музики. Для розвитку звукової уваги та пам'яті проводилися ігри на розпізнавання звуків, відтворення мелодій та послідовності ритмів. Для стимулювання емоційного відгуку на музику вихователь ставив запитання «Який настрій у цієї музики?», «Що ти відчувала / відчував, коли її слухала / в», «Чому тобі подобається / не подобається ця музика?». Під час музичних занять використовувалася й музично-рухова діяльність, метою якої був розвиток просторового орієнтування, узгодженості рухів із сенсорними відчуттями. Діти виконували різні рухи під музику: танці, імпровізації, марш. Для кращої мотивації під час музичних занять ми пропонували дітям самостійно створювати короткі ритмічні малюнки та звукові композиції за допомогою різних інструментів, що викликало в них зацікавленість та позитивну емоційну реакцію.

Тактильне сприйняття розвивали за допомогою ігор з музичними інструментами, які мають різні текстури. Дерев'яні, металеві чи шкіряні поверхні дають можливість дітям досліджувати матеріали на дотик і водночас слухати їхні звуки. Важливо залучати дітей до ігор, у яких вони мають визначати предмет на дотик і відтворювати його звучання, що допомагає у формуванні зв'язку між тактильними та слуховими відчуттями. Інтеграція музики та руху також сприяє розвитку тактильного аналізатора, особливо коли діти рухаються під музику, взаємодіючи з предметами різної фактури.

Ритмічне сприйняття формується через використання плескальних і тупотільних вправ, що допомагають дітям усвідомити ритмічну організацію музичних творів. Дієвим методом є гра, у якій вихователь відтворює ритмічний малюнок, а діти його повторюють. Поєднання ритмічних вправ із рухами, наприклад, крокуванням або підстрибуванням у такт музиці, дозволяє дітям краще засвоювати ритмічні структури та розвивати координацію. Використання різних темпів у вправах допомагає дітям розуміти зміни ритму та адаптувати свої рухи відповідно до нього.

Музика може ефективно інтегруватися з іншими видами діяльності, такими як образотворче мистецтво, театралізовані постановки та сенсорні ігри. Наприклад, малювання під музику допомагає дітям розвивати зорово-слухові зв'язки, оскільки вони вчаться відображати настрій музичного твору через кольори й форми. Театралізовані вистави, у яких музика супроводжує рухи дітей, допомагають їм краще відчувати ритм і виражати емоції через пластику тіла. Колірно-музичні асоціації також можуть стати дієвим інструментом, коли дітям пропонують асоціювати певні звуки чи музичні твори з відповідними кольорами та створювати «музичні картини».

З метою виявлення змін у рівнях сформованості сенсорно-пізнавальної компетентності після впровадження програми було проведено повторне

дослідження, яке показало позитивну динаміку у показниках дітей старшого дошкільного віку: низький рівень мали 17,4 % дошкільників, середній — 34,8 %, а високий рівень зріс до 47,8 %. Отримані результати засвідчили, що застосування авторської програми «Музичні барви пізнання» під час формування сенсорно-пізнавальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку у ЗДО є доцільним.

Висновки. Формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку через музичне мистецтво є ефективним засобом гармонійного розвитку особистості. Використання ритмічних, слухових, тактильних та інтегрованих методів сприяє всебічному розвитку сенсорних здібностей, допомагає дітям краще орієнтуватися у світі звуків, рухів і тактильних відчуттів. Вихователям варто активно впроваджувати музичні ігри, інтерактивні методи та інтегрувати музичне мистецтво з іншими видами діяльності, що дозволить підвищити ефективність навчального процесу та сприятиме гармонійному розвитку дітей. Регулярне використання таких методик забезпечить кращу адаптацію дітей у майбутньому, сприятиме розвитку їхньої уваги, пам'яті та здатності до творчого самовираження.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01>
2. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан. — Тернопіль: ТОВ «Мандрівець», 2017. — 256 с.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років. / Г.В. Беленька, О.Л. Богиніч, В.М. Вертутіна, К.І. Волинець, Ю.О. Волинець, Л.В. Гаращенко та ін. — Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. — 440 с.
4. Когут Г. Сенсорно-пізнавальна компетентність дитини-дошкільника як підґрунтя цілісного розвитку особистості / Г. Когут, С. Береза // Розвиток освіти в кризових умовах: історія, теорія, практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дрогобич, 27-28 квітня 2023 року) / за ред. Т. Пантюк, А. Федорович. — Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. — С. 226-229.
5. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, О.С. Rogozjanskij, О.Ю. Хартман, А.С. Шевчук — Київ: Українська академія дитинства, 2017. — 80 с.
6. Шевченко Л.В. Методика формування сенсорних навичок у дошкільників через музику / Л.В. Шевченко — Київ: Либідь, 2021. — 230 с.

References:

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia) [Basic component of preschool education (new edition)]. (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01> [in Ukrainian].
2. Bilan, O.I. (2017). Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» [Preschool child development program "Ukrainian Kindergarten"]. Ternopil: TOV «Mandrivets» [in Ukrainian].
3. Bielienska, H.V., Bohinich, O.L., Vertutina, V.M., Volynets, K.I., Yu.O. Volynets, Yu.O., Harashchenko, L.V. et al. (2020). *Dytyna: Osvitnia prohrama dlia ditei vid 2 do 7 rokiv* [The child: Educational program for children from 2 to 7 years old]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 5(51) 2025

4. Kohut, H., & Bereza, S. (2023). Sensorno-piznavalna kompetentnist dytyny-doshkilnyka yak pidgruntia tsilisnoho rozvytku osobystosti [Sensory and cognitive competence of a preschool child as a basis for holistic personality development]. T. Pantiuk, A. Fedorovych (Eds.), *Rozvytok osvity v kryzovykh umovakh: istoriia, teoriia, praktyka — Development of Education in Crisis Conditions: History, Theory, Practice: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*. (pp. 226-229). Drohobych: DDPU im. I. Franka [in Ukrainian].

5. Havrysh, N.V., Panasiuk, T.V., Pirozhenko, T.O., O.S. Rohozianskyi, O.S., O.Iu. Khartman, O.Iu., Shevchuk, A.S. (2017). *Osvitnia prohrama «Vpevnenyi start» dlia ditei starshoho doshkilnogo viku [Educational program “Sure Start” for children of senior preschool age]*. Kyiv: Ukrainska akademiia dytynstva [in Ukrainian].

6. Shevchenko, L.V. (2021). *Metodyka formuvannia sensorynykh navychok u doshkilnykiv cherez muzyku [Methods of forming sensory skills in preschoolers through music]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].